

УДК 323.1:[796:061.2(497.1)“1944/1945”
316.75:[796:061.2(497.1)“1944/1945”

Дејан Зеџ

ПОЧЕТАК ИЗГРАДЊЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ СПОРТА У СРБИЈИ 1944–1945. ГОДИНЕ*

Апстракт: Најзначајније промене у српском спорту – попут укидања старих спортских друштава и савеза, који су били организовани приватном иницијативом и који су представљали важан део грађанског идентитета, формирања нових, на идеологизованим и етатизованим основама, и успостављања кровних организација спорта и физичке културе, које су биле директно повезане са државним и партијским форумима – десиле су се непосредно по ослобођењу земље, током 1944. и 1945. године. Овај рад има за циљ да да општи предглед тих промена, укаже на неке опште трендове у процесу реорганизације српског спорта и да опише процес почетка изградње социјалистичког система спорта и физичке културе. У писању рада коришћена је релевантна литература и штампа, као и објављени документи и документи из архивских фондова.

Кључне речи: спорт, физичка култура, социјализам, реорганизација, изградња

Улога и значај спорта у социјалистичком друштву

Спорт и физичка култура су у другој половини 19. века представљали друштвене активности које су биле у великом успону. Разне игре и такмичења, која су поред забавне компоненте имала и значајну улогу у одржању идентитета заједнице, као и у процесу очувања и побољшања телесне кондиције и општег здравственог стања, преживела су античка времена и била су саставни део народне културе у средњем

* Рад је настао у оквиру пројекта *Традиција и трансформација – историјско наслеђе и национални идентитети у Србији у 20. веку* (№ 47019) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

веку и у рано модерно доба. Ипак, у 19. веку је индустријска револуција, која је из корена променила начин живота људске заједнице, допринела и промени самог појма спорта и односа заједнице према њему. Убрзана индустријализација и урбанизација и последичне друштвене и политичке промене су довеле до тога да у развијеном западном свету спорт и физичка култура буду постављени на потпуно нове основе. Спорт се прилагођавао новим друштвеним приликама и поновно се изграђивао, овога пута као део животног искуства нових друштвених и економских слојева становништва. До краја 19. века у спорту су уживали и припадници преживеле аристократије, али и градска буржоазија и нови слој радничког пролетаријата. Само је село у највећој мери остало од спорта одсечено.

Упркос чињеници да су физичка култура и спорт постајали део живота радничке класе Европе, социјалистички мислиоци и теоретичари, укључујући ту и самог Карла Маркса, углавном нису могли да их сагледају ван контекста конзумеризма, капитализма и буржоаског преотимања онога што се сматрало саставним делом културе радничке класе.¹ Социјалистички мислиоци су критиковали удаљавање спорта од радника и то што се суштински спорт приближио буржоазији, што је, по њима, подстицало на политичку пасивизацију и даље отуђење радничке класе.² Гледано у пракси, спорт се у оквиру међународног радничког покрета развијао различито у појединим државама. У Великој Британији је ниво радничког ангажовања у спорту остао веома мали и тамо је спорт заиста у потпуности прихваћен као саставни део буржоаског идејно-друштвеног наратива, док су радници остали углавном његови пасивни „конзументи“. Са друге стране, традиција спортских удружења, која су постојала у немачким земљама знатно прејачања радничког покрета (*Turnvereine*), довела је до тога да се радници на самом крају 19. века организују у бројна и веома јака спортска удружења, која су била повезана са левим политичким снагама, и са социјалдемократима и са комунистима.³

О томе какав је био значај спорта и физичке културе у једном социјалистичком друштву најбоље се може видети на примеру Совјетског Савеза, прве земље социјализма. Совјетско искуство из међуратног пе-

¹ Bero Rigauer, „Marxist Theories of Sport“, <http://www.omnilogos.com/2014/12/marxist-theories-of-sport.html> (приступљено 22. 7. 2015).

² Chris Bambery, „Marxism and sport“, <https://www.marxists.org/history/etol/newspape/isj2/1996/isj2-073/bambery.htm> (приступљено 22. 7. 2015).

³ Rigauer, *n. d.*

риода је утолико драгоцене јер је оно представљало извор различитих модела на основу којих су касније државе у којима су на власт дошли комунисти градиле сопствену спортску политику. Непосредно по окончању револуције и грађанског рата, у Совјетском Савезу су се појавиле прве организације физичке културе које је подржавала држава а њихов циљ је био да учине све што могу како би се поправило физичко стање нације. Из овог покрета су се артикулисале три различите школе мишљења о томе како треба приступити изградњи физичке културе: 1) „пролеткултуристичка“, која је сматрала да је спорт саставни део пролетерске културе; 2) „хигијенистичка“, односно она која је сматрала спорт виталним средством за побољшање здравља нације и 3) „спартакистичка“, која је на спорт гледала као на симбол натчовечанског напора у обнови и изградњи социјализма.⁴ Ови концепти, иако супротстављени, имали су и много тога заједничког: сви су били изразито критички настрајени према буржоаско-капиталистичком поимању спорта, посебно према његовом компетитивном делу; сматрали су да спортом треба управљати одозго и да креирање политике и надзор треба поверити државним и партијским органима; желели су да спорт буде средство решавања друштвених проблема, попут алкохолизма или искорењивања одређених болести; сматрали су да спорт треба да буде средство родне еманципације.⁵ На симболичком нивоу, спорт и физкултура (термин који је уведен у употребу управо у Совјетском Савезу, а који је заправо скраћеница за термин *физичка култура*) требало је да помогну ширењу идеологизоване слике „новог човека“, идеалног члана социјалистичког друштва, који би био отелотворење вредности као што су једнакост, вредан рад и дисциплина. „Нови човек“ је управо представљан истовремено и као радник и као атлета – млад и у доброј физичкој кондицији.⁶ Циљ физкултуре, и симболички и у стварности, био је да трансформише и побољша појединца, да унапреди његово здравље и увећа његову снагу, како би био спреман да у потпуности задовољи потребе државе и партије, било на пољу радних обавеза, било на пољу одбране државе.

⁴ James Riordan, „The Sports Policy of the Soviet Union, 1917–1941“, *Sport and International Politics*, Pierre Arnaud, James Riordan (eds), London – New York 1998, pp. 67–68.

⁵ Rigauer, n. d.

⁶ Lara Ritosa Roberts, „Performing Ideology: I am Fiskulturnik!“, http://www.grafeo.com/fiskultura/PKFiskulturnik/Performing_ideology.pdf (приступљено 15. 7. 2015), pp. 11–12.

Југословенски комунисти и спорт – предратна и ратна искуства

Спортска такмичења су у међуратном периоду стицала све већу популарност у широј јавности а спортске организације и клубови су ширили свој утицај, привлачили симпатизере и навијаче и увећавали своју организациону и функционалну базу. Како је спорт постао један од најзначајнијих и најпопуларнијих начина на који је градско становништво проводило своје слободно време, све политичке организације и идеологије показале су интересовање за њега. Спорт и физичко васпитање су у веома раној фази свог развоја постали део политичке агенде прво социјалиста а затим и комуниста. Стари социјалисти и народњаци, попут Светозара Марковића и Димитрија Туцовића, и посебно Васе Пелагића, схватили су значај физичког вежбања и спорта за правилан психофизички развој појединаца и за очување здравља, посебно за оне који су радили у тешким условима који су негативно утицали на здравствено стање. Они су такође били свесни социјалног и политичког потенцијала спортских друштава и организација, имајући пред очима примере Сокола и чланова витешке организације „Душан Силни“.

Спортска питања у оквиру комунистичког покрета била су углавном поверена омладинским и синдикалним организацијама а пример на основу којег је требало да комунистичке партије широм света устроје сопствене спортске организације била је „Црвена спортска интернационала“ или „Спортинтерна“, основана 1921. у Москви. Њен оснивач, Николај Подвојски, још је током 1920. године размишљао како је потребно основати једну организацију која би окупљала све социјалистичке и комунистичке спортске организације широм света, која би била такмац буржоаским спортским организацијама и Међународном олимпијском комитету.⁷ Спортинтерна није била формално део Коминтерне, али је пратила њену политичку линију. Спортинтерна је постојала до 1937. када је распуштена како би се дао подстрек политици „народног фронта“, а за главног представника међународног радничког спорта призната је тзв. „Луцернска спортска интернационала“, у којој су главну реч имали социјалисти и социјалдемократи.⁸ Југословенски представници у Спортинтерни углавном су били активисти СКОЈ-а. У периоду између 1924. и 1928. југосло-

⁷ Edward Carr, *A History of Soviet Russia: Socialism in One Country, 1924–1926*, vol. 3, part 2, London, 1964, pp. 957–958.

⁸ André Gounot, „Sport or Political Organization? Structures and Characteristics of the Red Sport International, 1921–1937“, *Journal of Sport History*, vol. 28, no. 1 (2011), pp. 23.

венски делегат у Црвеној спортској интернационали (а истовремено и у Комунистичкој омладинској интернационали – КОИ) био је члан ЦК СКОЈ Јосип Чижински (Милан Горкић).⁹ Чижински је превео статуте и друге потребне документе на српскохрватски језик и радио на организовању секције Спортинтерне у Југославији. Илегална мрежа радничких и намештеничких спортских друштава у Југославији основана је 1924. године и носила је назив „Блок радничких клубова Југославије“, а њиме је руководио Милан Милановић, зубар из Загреба.¹⁰ Важни људи за развој спорта у оквиру комунистичког покрета били су и Вилим Хорвај, Павле Маргановић и Чеда Кузмић, председник београдског спортског друштва „Раднички“.¹¹

Због изразитих притисака државних власти, које су прогањале све организације које су имале везе са комунистичким покретом, раднички спортски клубови у земљи су се 1929. ујединили у „Раднички спортски савез“, легалну организацију која је пред спортским форумима и државним властима заступала интересе радничког спорта и радничких спортских клубова.¹² Овај савез је, обезбеђујући организациону и финансијску помоћ, као и правну заштиту, знатно допринео томе да је током 30-их година дошло до великог пораста броја радничких спортских клубова и броја чланова. Пред почетак Другог светског рата у Југославији је деловало више од 150 легалних и властима пријављених радничких спортских друштава и клубова а њихово чланство се бројало у хиљадама.¹³ Сваки већи град у земљи имао је бар једно радничко спортско друштво а неки и више њих. У складу са политиком која је члановима и симпатизерима КПЈ и СКОЈ налагала да делују у оквиру легалних организација и користе их за ширење утицаја и идеја, за агитацију, за ширење мреже сарадника и симпатизера и слично, радничка спортска друштва су постала жаришта илегалног комунистичког деловања. Многи истакнути комунисти су били активни чланови спортских друштава: Ратко Митровић је био голман чачанског „Борца“, Раде Кончар је играо за београдски фудбалски клуб „Електрична централа“, Пеко Дапчевић је био члан цетињског „Ловћена“.¹⁴

⁹ Ivan Očak, „Gorkić i Sportinterna“, *Povijest sporta*, vol. 64 (1985), str. 347–348.

¹⁰ Stjepan Cerjan, „Neki pogledi na razvitak naprednog radničkog sportskog pokreta u Hrvatskoj od 1919. do 1941“, *Povijest sporta*, vol. 6 (1971), str. 535.

¹¹ Očak, *n. d.*, str. 350.

¹² *Pola veka našeg futbala*, Milan Kovačević (ur.), Beograd, 1951, str. 71–73; Бошко Станишић, „У корак с Партијом“, *50 година БФС*, Петар Ђорђевић (ур.), Београд, 1971, стр. 94–95.

¹³ Kovačević, *n. d.*, str. 71–73.

¹⁴ Kovačević, *n. d.*, str. 71–73; Ђорђевић, *n. d.*, стр. 101. Треба поменути и то да су бројни чланови и симпатизери комунистичког покрета били повезани и са другим

Током рата и револуције спортске активности нису прекидане већ су, колико су то околности дозвољавале, у оквиру партизанских јединица организована спортска такмичења и приредбе. Већина њих је одржавана на слободној територији, али било је и случајева да су организовани и илегални спортски сусрети на подручјима која су била под контролом окупаторских снага. Крајем 1941. је у космајском крају деловао илегални фудбалски клуб СК „Село Младеновац“, чији су чланови били симпатизери партизанског покрета. Овај фудбалски клуб је током ратних година одиграо велик број фудбалских утакмица против локалних сеоских тимова, а осим спортских мотива за његово постојање и деловање постојали су и конспиративни – приход од улазница је ишао партизанима а на игралишту су могли да се састају и договарају комунисти и њихови симпатизери без привлачења пажње окупаторских власти.¹⁵ У пролеће 1942. у Фочи је, на предлог Владимира Дедијера а уз одобрење Јосипа Броза Тита, у циљу подизања морала бораца, одржана спортска представа која је названа „Партизанска олимпијада“. Уз присуство чланова Главног штаба Народноослободилачке војске и великог броја бораца, одржана су такмичења у фудбалу, одбојци, атлетици (трке на 100 и 1.500 метара, скок у вис и у даљ и бацање камена).¹⁶ Све присутне је посебно импресионирао фудбалско такмичење и утакмица између екипа Врховног штаба и Ваљевског одреда, у којој је Врховни штаб победио са 4:0, а посебно су добро одиграли Милентије Поповић и Сретен Жујовић.¹⁷ Велике спортске приредбе су одржане и приликом Другог конгреса УСАОЈ-а који је одржан у Дрвару у мају 1944. године. Спортска такмичења је организовао Рато Дугоњић, а омладинци су се надметали у стрељаштву, фудбалу, надвлачењу конопца, тркама на 100 метара и бацању кугле.¹⁸ У мају 1944. на острву Вису је обновљен фудбалски клуб „Хајдук“, који је током 1944. и 1945. одиграо велик број фудбалских утакмица, како против других партизанских војних тимова тако и против разних савезничких фудбалских клубова.¹⁹ До краја рата

спортским клубовима у земљи, клубовима који нису били радничке провинијенције. Можда и најзначајнији од њих су били Милутин Ивковић Милутинац, Бошко Петровић и Јован Микић Спартак, чланови београдског спортског клуба „Југославија“.

¹⁵ Milorad Marković, „Fudbal u službi revolucije“, *Zbornik za istoriju fizičke kulture Srbije*, vol. 11–12 (1976), str. 119–122.

¹⁶ Borko Bogojević, „Pokret fizičke kulture u novoj Jugoslaviji“, *Zbornik za istoriju fizičke kulture Srbije*, vol. 11–12 (1976), str. 83.

¹⁷ Vladimir Dedijer, *Radost i tuga fudbala*, Rijeka, 1981, str. 30–31.

¹⁸ Bogojević, *n. d.*, str. 83–84; Milka Banda, „Neke sportske priredbe u posljednjoj godini NOV-a“, *Povijest sporta*, vol. 79 (1989), str. 143.

¹⁹ Mladen Cukrov, „Šezdeset pet godina obnove Hajduka na otoku Visu“, *Baština*, vol. 35 (2009), str. 23–42.

и окупације било је још много примера интензивног спортског живота у оквиру јединица НОВ и ПОЈ, а спортске активности су се све више интензивирале како су се рат и окупација приближавали свом завршетку. На крају, треба поменути и стварање првог правог партизанског спортског друштва – физкултурног друштва „Партизан“, у Топуском у новембру 1944. године.²⁰

Спортски живот по ослобођењу

Када су трупе совјетске Црвене армије и партизанске снаге у октобру 1944. године заједничком акцијом ушле у Београд и ослободиле га после троипогодишње немачке окупације, свима је било јасно да је коначно ослобођење Србије и Југославије било веома близу, али и то да је почело једно ново доба, доба које ће донети велике промене у политичком, економском и друштвеном животу. Спорт, који је у периоду окупације био под великим притиском окупатора и српских колаборациониста, и који се после савезничког бомбардовања Београда и Србије у пролеће и лето 1944. скоро потпуно угасио, поново је почео да показује знаке живота.²¹ Прва спортска приредба у ослобођеном Београду одржана је 12. новембра 1944, када су на стадиону предратне „Југославије“ (данас се на том месту налази стадион „Рајко Митић“, тј. стадион „Црвене звезде“) фудбалски меч одиграле екипе Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије и Прве пролетерске бригаде.²² За екипу УСАОС су углавном наступали еминентни предратни београдски фудбалери док су за екипу Прве пролетерске наступали махом борци који су имали неког ранијег фудбалског искуства. Победила је екипа УСАОС-а резултатом 3:2 а утакмици су, поред неколико хиљада Београђана, присуствовали и Пеко Дапчевић, Мијалко Тодоровић и бројни југословенски и совјетски официри и војници. До краја 1944. рад су обновили и стари грађански клубови, који су током лета и јесени исте године углавном били неактивни. Београдска *Политика* доноси вест да су екипе „плавих“ („БСК“) и „црвених“ („Југославија“) у новембру одиграле један фудбалски меч којем је присуствовало чак 6.000

²⁰ Stjepan Cerjan, „Svjedočanstva o nekim zbivanjima u fizičkoj kulturi i sportu za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata“, *Povijest sporta*, vol. 65 (1985), str. 383–393.

²¹ Више о спортском животу у Београду и Србији за време окупације у: Дејан Зец, „Оаза нормалности или тужна слика стварности? Фудбал у окупираној Србији (1941–1944)“, *Годишњак за друштвену историју*, бр. 3 (2011), стр. 49–70.

²² Miloš Vuksanović, *Prva proleterska brigada*, Beograd – Titograd, 1981, str. 461; Сведочење Миодрага Богдановића, емисија „Трезор“, емитовано на Радио Телевизији Србије 21. 5. 2007.

Београђана и на којем је за Црвени крст прикупљено готово 350.000 динара.²³ Током новембра и децембра су одржане многе спортске приредбе на којима су учествовали стари грађански клубови, бројне војне екипе и репрезентације београдских рејона, углавном у хуманитарне сврхе. Неки стари клубови, попут „БАСК“-а и „БСК“-а, чак су одржавали и клупске скупштине.²⁴

Упркос привидном обнављању спортског живота какав је био у предратно време, иза кулиса су се припремале велике промене. Реформе је Јосип Броз Тито најавио речима о задацима омладине у будућности: „Задаци омладине су сада необично многострани и велики [...] Први задатак омладине је да настави са активним учешћем у обнови наше земље, други задатак је одгајање омладине, а трећи задатак – физичко васпитање омладине“.²⁵ О значају спорта се расправљало и на седницама Политбироа ЦК КПЈ, где је констатовано како држава мора изаћи у сусрет омладини која тражи забаву и спорт.²⁶ У децембру 1944. донет је оквирни план реформе спорта у Демократској Федеративној Југославији. Он је предвиђао сет мера које је органи власти и друштвено-политичке организације требало да спроведу како би се створила основа за даљи развој југословенског социјалистичког спорта. Између осталог, планом је предвиђено следеће: укидање Министарства физичког васпитања и препуштање руковођења физкултуром у држави Централном повереништву за просвету, у оквиру којег би било формирано специјално одељење за физичку културу; ово одељење је требало да формира комисију која је имала задатак да направи детаљан план реорганизације спорта и физкултуре, а у састав комисије је требало да уђу представници УСаОЈ, Врховног штаба НОВ и ПОЈ, Повереништва за здравље и Повереништва за просвету; Председништво АВНОЈ-а је требало да донесе одлуку о укидању свих телесно-васпитних и спортских организација и конфискацији њихове имовине, којом би управљали народноослободилачки одбори (НОО); требало је организовати спортска такмичења и вршити пропаганду физичке културе.²⁷ Овај план је предвиђао и израду оквирних правила по којима би били организовани нови спортски колективи при народноослободилачким одборима,

²³ „Спортисти за Црвени крст“, *Политика*, 20. 11. 1944, стр. 5.

²⁴ „Скуп чланова Баска“, *Политика*, 5. 11. 1944, стр. 6; „Конференција чланства БСК-а“, *Политика*, 19. 12. 1944, стр. 5.

²⁵ *Tito o fizičkoj kulturi i sportu*, Miloš Gligorić (ur.), Beograd, 1978, стр. 9.

²⁶ *Zapiski sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ (1945–1948)*, Branko Petranović (ur.), Beograd, 1995, стр. 94.

²⁷ Dragan Maršićević, „Prve mere za obnavljanje fizičke kulture u DF Jugoslaviji“, *Zbornik za istoriju fizičke kulture Srbije*, vol. 6–7 (1969), стр. 26–30.

охрабривао је локалне и федералне власти да приступе оснивању спортских и физкултурних организација и наложио властима да конфисковану имовину предратних друштава дају на коришћење новооснованим.²⁸

У складу са овим општим смерницама, рад на организацији физкултурног и спортског живота у Србији отпочео је у пролеће 1945. године. На предлог Повереништва просвете, Председништво Антифашистичке скупштине народног ослобођења Србије (АСНОС), донело је 24. марта одлуку бр. 951 о формирању Иницијативног спортског одбора Србије, којем је било поверено врховно вођство над физкултуром.²⁹ Иницијативни спортски одбор Србије, који су чинили представници синдиката, омладинских организација и истакнути спортисти, већ у априлу 1945. је прерастао у Физкултурно-спортски одбор Србије (ФИСОС), врховно спортско тело у федералној Србији.³⁰ Током те године назив организације је скраћен – Физкултурни одбор Србије (ФОС). Одлука Председништва АСНОС бр. 951, коју су потписали председник др Синиша Станковић и секретар Петар Стамболић, предвидела је и да ФИСОС преузме руковођење свом покретном и непокретном имовином бивших спортских друштава и савеза и да је искористи у циљу унапређења физкултуре и народног спорта. Такође, ФИСОС је био овлашћен да изради планове за будућа спортска такмичења.³¹ У априлу 1945. је изабрано и прво руководство ФИСОС-а – за председника је изабран Владимир Дедијер,³² за потпредседнике Обрад Бојовић, Богољуб Ђурић и Милорад Арсенијевић,³³ секретари су били Драгош Стевановић и Живорад Ђосић, благајници Стеван Чоловић и Светозар Глигорић³⁴ а економ Владимир Спајић.³⁵ Најважније позиције у оквиру

²⁸ Исто.

²⁹ „Одлуке народне власти о преносу руководства физкултуре на ФИСОС“, *Физкултура*, бр. 1 (1945), стр. 1.

³⁰ „Физкултура и спорт федералне Србије“, *Физкултура*, бр. 1 (1945), стр. 1.

³¹ „Одлука народне власти о преносу руководства физкултуре на ФИСОС“, *Физкултура*, бр. 1 (1945), стр. 1.

³² Владимир Дедијер (1914–1990), новинар, публициста, историчар и учесник НОБ-а. Био је велики љубитељ спорта и навијач предратног београдског клуба „БСК“, а после рата „Црвене звезде“. Због доброг познавања спортских прилика у земљи, у периоду после ослобођења па до средине 50-их година бирао је на важне и одговорне руководеће функције у југословенском и српском спорту.

³³ Милорад - Микица Арсенијевић (1906–1987), фудбалер шабачке „Мачве“ и београдског „БСК“-а и репрезентативац Краљевине Југославије. У послератном периоду обављао дужности у спортским и фудбалским организацијама а био је и селектор фудбалске репрезентације.

³⁴ Светозар Глигорић (1923–2012), један од најпознатијих српских шаховских велемајстора.

³⁵ „Управа ФИСОС-а“, *Физкултура*, бр. 1 (1945), стр. 2.

ФИСОС-а су биле позиције референата, који су одређивали детаљније мере и водили политику у појединим спортовима и спортским гранама. За референте за поједине спортове су изабрани: Сава Маринковић³⁶ и Александар Тирнанић³⁷ за фудбал, Обрад Бојовић и Никола Клеут за атлетику, Гојко Булат и Стеван Симјановић за спортове на води, за зимске спортове и планинарство Милош Нишавић, за одбојку, кошарку и рукомет Стеван Чоловић и Стеван Симјановић, за тенис и пинг-понг Зоран Жујовић и Владимир Спајић, за бициклизам и мотоциклизам Макс Амес,³⁸ за бокс, рвање и тешку атлетику Светозар Ђук и Влада Узелац, за једриличарство Михаило Швабић³⁹ и Светозар Глигорић, за основно телесно васпитање Бранко Полич, за пропаганду и културу Радивоје Марковић⁴⁰ и за здравствену службу Вељко Наранчић.⁴¹ У оквиру ФИСОС-а (ФОС-а) је већ до краја 1945. деловало више од 300 фискултурних и спортских друштава и преко 30.000 активних спортиста.⁴² У мају 1945. основана је и савезна институција – Фискултуни одбор Југославије (ФОЈ) и ФИСОС је делегирао своје чланове у савезни орган, укупно њих четворо.⁴³

На основу овлашћења Председништва АСНОС-а и дописа ФИСОС-а од 6. априла 1945, министарка просвете федералне Србије Митра Митровић-Ђилас потписала је 11. априла указ о спортским и фискултурним друштвима, који је имао огроман утицај на даљи развој српског спорта. Овај указ је имао свега три тачке: 1) дозвољавало се оснивање фискултурних друштава на територији федералне Србије у оквиру синдикалних савеза, већих предузећа и установа, омладинских и

³⁶ Сава Маринковић (1905–1991), фудбалер „БСК“-а и репрезентације Југославије. Један је од оснивача ФД „Металац“ 1945. године и његов дугогодишњи председник. Обављао дужности у спортским и фудбалским организацијама.

³⁷ Александар Тирнанић Тирке (1910–1992), легендарни фудбалер београдског „БСК“-а и фудбалске репрезентације Југославије. У послератном периоду дуго година радио као селектор фудбалске репрезентације.

³⁸ Макс Амес (1897–1967) био је Чех родом и пре Првог светског рата фудбалер у Чешкој и у Бечу. Године 1921. дошао је у Београд и преузео дужност тренера фудбалске секције СК „Југославија“. Био је свестран спортиста и осим фудбала бавио се и рвањем и бициклизмом. Био је један од најистакнутијих функционера у српском бициклизму.

³⁹ Михаило Швабић (1919–2002), учесник НОБ-а и истакнути друштвено-политички радник.

⁴⁰ Радивоје Марковић (1909–1979), новинар *Правде* и Радио Београда. Један од најзначајнијих и најистакнутијих југословенских спортских новинара.

⁴¹ Vogojević, *n. d.*, стр. 85.

⁴² Kasim Husović, „Trideset godina fizičke kulture i sporta u Socijalističkoj Republici Srbiji“, *Zbornik za istoriju fizičke kulture Srbije*, vol. 11–12 (1976), стр. 10.

⁴³ Daut Jašanica, „Četrdeset godina Saveza za fizičku kulturu Jugoslavije“, *Povijest sporta*, vol. 66 (1985), стр. 514–516; А. Радојковић, „Фискултурни одбор Југославије“, *Просветни преглед*, бр. 5 (1945), стр. 2.

других масовних организација; 2) синдикални савези, предузећа, установе, омладинске и друге масовне организације које су организовале своја физкултурна друштва морале су се пријавити ФИСОС-у; 3) спор-тски клубови и физкултурна друштва која су то тада постојала нису смела отуђити своју покретну и непокретну имовину све док нису регулисала свој правни статус.⁴⁴ Ова одлука је била правни основ за укидање већине предратних грађанских спортских клубова у Србији и конфискацију њихове имовине, која је даље углавном прослеђивана новооснованим спортским клубовима који су били повезани са властима. Занимљиво је да ова одлука није експлицитно наредила укидање старих друштава, као што се то десило у Хрватској, где је министар народног здравља др Александар Кохаровић 4. априла 1945. једноставно наредио укидање свих спортских савеза, подсавеза, жупа и клубова.⁴⁵ Српски модел обрачуна је био донекле суптилнији, али је на крају резултат био веома сличан – преживели су само они клубови који су били повезани са властима или који су имали моћне заштитнике у редовима комунистичке номенклатуре. Радничка спортска друштва која су још у предратном периоду имала контакте са комунистичким покретом или са појединцима из њихових редова обновљена су већ током 1944. и почетком 1945. године. Раднички клубови током рата углавном нису били активни. При обнови свог рада и при организацији нових спортских форума, представници радничких клубова су истакли како су под старим режимом и за време окупације били прогањани и како грађанске клубове треба осудити због њихових активности за време окупације.⁴⁶ У једној од првих својих резолуција ФИСОС је управо на овим принципима напао предратне спортске клубове, осудио их за клубаштво, ширење професионализма, окретање леђа од радничке омладине, за ширење шовинизма и посебно „осудио рад спортских организација и форума под окупацијом, који су се, изузимајући малобројне случајеве, сви ставили у службу окупатора, покушавајући да пажњу народних маса одврате од борбе против фашизма, пружајући могућност окупатору да преко спортских приредаба стање у Србији, нашем народу и иностранству, прикаже као нормално“.⁴⁷ Појединим клубовима и личностима је прећено без увијања – у штампи је писано како је Драги Јовановић још

⁴⁴ „Одлуке народне власти о преносу руководства физкултуре на ФИСОС“, *Фискултура*, бр. 1 (1945), стр. 1.

⁴⁵ „Одлука министра народног здравља федералне Хрватске“, *Narodni list*, 5. 4. 1945, стр. 6; *Н.А.Š.К. 1903–1993*, Antun Škrtić (ur.), Zagreb, 1993, стр. 39.

⁴⁶ Živorad Čosić, „Konferencija beogradskih radničkih sportskih društava februara 1945. godine“, *Zbornik za istoriju fizičke kulture Srbije*, vol. 6–7 (1969), стр. 24–25.

⁴⁷ „ФИСОС о основама физкултуре федералне Србије“, *Фискултура*, бр. 1, стр. 2.

увек био члан СК „Југославије“, а како су неки спортисти-симпатизери Драже Михаиловића, попут Иве Куманудија или Светозара Кике Поповића, хтели „да нам омладину васпитају четничком камом“.⁴⁸

Одлуке АСНОС-а, Министарства просвете, као и напади радничких спортских друштава и ФИСОС-а на носиоце предратног југословенског и српског спорта требало је да уплаше чланове клубова и њихова руководства, да их натерају да сами распусте своја спортска друштва и да се пребаце у неке од клубова који су управо били у процесу оснивања. Истину говорећи, ове претње су биле врло успешне – већина активних спортиста и спортских функционера се нашла у редовима новооснованих друштава попут „Црвене звезде“, „Партизана“, „Металца“, „Наших крила“ и сличних. Жеља свих, и партијских функционера али и људи који су руководили спортом, била је да се спортисти који се нису огрешили о НОБ и који нису били непријатељски расположени према КПЈ што пре укључе у спортски живот, преко нових спортских и физкултурних друштава.⁴⁹ Међутим, постојали су и људи који су упорно одбијали наговештаје да је паметније било повући се. Крајем маја 1945. године, група чланова управе београдског „БСК“-а, упркос чињеницама да их је већина чланова напустила и приступила „Црвеној звезди“ и другим београдским физкултурним клубовима, да су београдске власти преузеле контролу над клупским игралиштем на Топчидерском брду и да су се некадашњи клупски угледници налазили међу оснивачима комунистичких физкултурних друштава и међу члановима врховних спортских органа, свеједно је заказала клупску скупштину, „ради прилагођавања рада клуба у смислу одлука министарства просвете Србије бр. 15 од 11. априла“.⁵⁰ Групицу „спортско-политичких шпекуланата који су на све могуће начине покушали да пребоје своје дућане да би им стара трговина остала неоштећена“, како их је називао Рато Дугоњић, предводио је адвокат Светислав Панајотовић, дугогодишњи председник „БСК“-а.⁵¹ Он је предводио борбу са комунистичким властима око поновног регистравања „Београдског спорт клуба“ и око контроле његове имовине, позивајући се на закон о слобод-

⁴⁸ Јован Вуксан, „Спорт мора да служи своме народу“, 20. октобар, бр. 12 (1945), стр. 10.

⁴⁹ Сведочење Владимира Миње Вујовића у: Slavko Stojković, „‘Stranci’ na stubu srama“, http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:499138-Stranci-na-stubu-srama (приступљено 11. 4. 2015).

⁵⁰ Иван Цветковић, „Век ОФК Београда – превара века“, <http://www.politika.rs/rubrike/Sport/sportske-price/Vek-OFK-Beograda--prevara-veka.sr.html> (приступљено 21. 1. 2015).

⁵¹ Рато Дугоњић, „Задњи покушаји спортских политиканата“, *Фискултура*, бр. 10 (1945), стр. 5.

ди удруживања. По свему судећи, ово копрцање шачице бивших спортских руководиоца је посебно иритирало нове спортске власти, па је лично преко штампе морао да реагује моћни Рато Дугоњић, позивајући народне власти да формално санкционишу распуштање предратних клубова.⁵² Дугоњић је у чланку у партијском гласилу *Борба* оптужио „БСК“ и остале предратне клубове за многе ствари, од којих за неке јесу а за неке нису били криви: за фашизацију и политизацију спорта, за колаборацију са окупационим и колаборационистичким режимом, за одржавање личних и пријатељских веза са Миланом Недићем, Илијом Параносом и Драгим Јовановићем, за одстрањивање Јевреја из клубова у мају 1941. године итд.⁵³ Држава се поставила отворено непријатељски према грађанским спортским друштвима. Било како било, рад спортском клубу „БСК“ држава никада није поново одобрила а његов стадион је припао „Партизану“. Притисак на оне који нису хтели да се уклопе у нов фискултурни систем и који су покушавали да у животу одрже своје старе спортске клубове био је веома велики. Неки предратни спортски функционери, попут Александра Тадића, председника „Југославије“ и „Савеза српских спортских савеза“ (СССС), осуђени су пред судом, одузета им је национална част и конфискована имовина.⁵⁴ Сличних примера је било још много. До краја 1945. већина грађанских клубова је угушена а у животу су остали само они мањег значаја, који нису имали велику навијачку подршку и они за које се заузео неки од значајних људи у новом систему.

Оснивање нових спортских друштава у 1945. години

Један од најважнијих задатака нових власти у процесу реорганизације српског спорта у духу социјализма је било и стварање нових спортских друштава која су имала да замене стара грађанска. Жеља власти је била да нова спортска друштва негују што већи број спортова и да имају што већи број чланова, тако да су она у ствари устројена као *фискултурна друштва* (ФД), што је заправо значило да је свако друштво суштински представљало коалицију различитих спортских клубова са

⁵² Исто.

⁵³ Исто. Чињеница јесте да је скупштина „БСК“ на седници одржаној 18. маја 1941. године из чланства у клубу искључила Јосифа Вајлера и Симу Алкалаја. Архив Србије (АС), Министарство просвете и вера (Г-3), Одељење за физичко васпитање Министарства просвете, несрећена грађа, Допис „БСК“ Министарству просвете.

⁵⁴ Наташа Милићевић, *Југословенска власт и српско грађанство 1944–1950*, Београд, 2009, стр. 142.

заједничким врховним руководством, иза којег је стајао неки партијски, привредни или друштвено-политички орган (синдикални, омладински и др.). Осим популарних компетитивних спортова, попут фудбала, кошарке, одбојке и сличних, физкултурна друштва су морала да организују и многе друге, мање атрактивне спортске гране. Према наредбама КПЈ, од прворазредног значаја за развој радних и одбрамбених способности грађана су били атлетика, пливање, смучање и стрељаштво и њиховом унапређивању, омасовљавању и унапређењу резултата је била посвећена највећа пажња.⁵⁵ Захваљујући свом организационом систему, физкултурна друштва су постала заиста масовне организације, са десетинама активних клубова и хиљадама чланова, што их је учинило изузетно важним деловима локалне заједнице, а често је њихов значај био и много већи – поједини физкултурни колективи су били значајни регионални фактори а неки чак и републички. У социјалистичкој Србији постојале су две врсте физкултурних друштава – стара радничка и она основана после ослобођења.

Већ је речено да је још у периоду Краљевине СХС/Југославије постојао велик број радничких спортских друштава која су била директно или индиректно повезана са КПЈ и СКОЈ-ем. Са друге стране, постојали су и клубови који су деловали потпуно легално али су их комунисти користили као параван за свој илегални рад. Карактеристика је свих ових клубова да су били врло добро организовани, да су имали бројно чланство, да су стриктно поштовали начела аматеризма, што је условило да у конкуренцији са осталим грађанским клубовима буду такмичарски инфериорни. Сви градови у Србији су имали бар понеки раднички спортски клуб: „Раднички“, „Графичар“, „Железничар“ и други у Београду, „Борац“ у Чачку, „Раднички“ у Крагујевцу, „Млади радник“ у Пожаревцу, „Раднички“ и „Железничар“ у Нишу, „Слобода“ у Ужицу и др. Током окупације је већина ових радничких клубова престала са радом, а они који су наставили да се такмиче били су под стриктном контролом Српске заједнице рада (СЗР).⁵⁶ Са ослобођењем и победом комуниста, већина радничких спортских клубова је обновила свој рад. С обзиром да су остали клубови угашени и да им је на други начин оне-

⁵⁵ Miloš Nišavić, „Mere za razvitak sportova i učvršćivanje sportskih odbora“, *IV Plenum Centralnog odbora Fiskulturnog saveza Jugoslavije*, Beograd, 1947, str. 27–31.

⁵⁶ Погледаги: Дејан Зец, „Спортска политика у окупираној Србији – државна контрола и покушаји идеологизације“, *Срби и рат у Југославији 1941. године*, Драган Алексић (ур.), Београд, 2014, стр. 513–531.

могуће деловање, раднички клубови су преко ноћи постали најбољи и најквалитетнији у земљи. Спортисти из уташених клубова су се учла-нили у радничке а они су добили на коришћење раније конфискова-ну имовину грађанских клубова. Током 1945. године, међу најактивнија и најуспешнија београдска спортска друштва спадају радничке екипе „Раднички“, „Графичар“, „Пекар“ и „Борац“.⁵⁷

Ипак, радничка спортска друштва нису била довољна да окупе све који су били заинтересовани да се баве спортом и она свакако нису била адекватно решење за све изазове које су пред спорт и физкултуру изнели представници државних и политичких власти. Постало је јасно да је било неопходно да се из редова масовних организација из-двоје и физкултурна друштва. Пошто је комунистички план предвиђао да носиоци спортске политике буду омладинске и синдикалне орга-низације, као и народна армија, током 1945. оне су основале у Србији неколико физкултурних друштава.⁵⁸ Било би корисно дати један пре-глед свих физкултурних друштава основаних у Србији у периоду 1944–1945, али то због ограниченог простора није могуће учинити у овом раду. Како би делимично био расветљен модел по којем је процес осни-вања функционисао, у овом раду ће бити укратко представљен случај три београдска физкултурна друштва: „Металац“, „Црвене звезде“ и „Партизана“.

Физкултурно друштво „Металац“ (касније „БСК“ и „ОСД Београд“), које је требало да окупља металске раднике а у ствари је било моћно спортско друштво под патронатом Централне управе синдиката металаца Србије, основано је у априлу 1945. године. Иницијативни од-бор за оснивање клуба се састао у фебруару и њега су чинили Божидар Јеремић из „Индустрије мотора Раковица“, Душан Ђорковић, секре-тар Централне управе синдиката металаца, Сава Маринковић, рефе-рент за фудбал у ФИСОС-у, Микица Арсенијевић, бивши државни ре-презентативац у фудбалу и многи други.⁵⁹ Клуб је окупио импресиван број чланова и спортиста а још импресивније је било то што је успео да

⁵⁷ Радивоје Марковић, „Развитак спорта и физичке културе од 1919. до 1972. године“, *Историја Београда* 3, Васа Чубриловић (ур.), Београд, 1974, стр. 468. Посебно је у српском и југословенском спорту значајно име београдског „Радничког“, основаног 1920. године. Више о овом клубу у: Бошко Станишић, *Укорак с партијом: Спортско друштво Раднички 1920–1980*, Београд, 1980.

⁵⁸ Мiroslav Kreačić, „Počeci organiziranja fiskulturnog pokreta u novoj Jugoslaviji“, *Povijest sporta*, vol. 66 (1985), str. 511–513; Bora Jovanović, *Fizička kultura kroz istoriju*, Beograd, 1955, str. 143–144.

⁵⁹ *БСК 1945–1955*, Тодор Буља, Петар Ђорђевић (ур.), Београд, 1955, стр. 13–16.

привуче у своје редове велики број успешних предратних такмичара. У управи клуба су седели веома високи државни и партијски функционери, спортске секције су низале успехе на такмичењима (фудбалски тим „Металац“ је на првенству Београда за 1945. годину освојио прво место), а за почасног председника клуба биран је Јосип Броз Тито, који је као металски радник, позив прихватио и друштву у лично име предао вредан новчани поклон. „Металац“ је постао моћно и успешно спортско друштво и пример како изгледа један клуб иза ког стоји моћна синдикална организација.

Још значајније од „Металца“, испоставиће се и најуспешније спортско друштво у социјалистичкој Југославији, фискултурно друштво „Црвена звезда“, основано је у марту 1945. године. У оквиру УСАОС-а су још у децембру 1944. одржаване прве спортске активности а почетком 1945. формиран је и иницијативни одбор који је имао задатак да у складу са одлукама државних и партијских власти припреми оснивање фискултурног друштва српске омладине у Београду.⁶⁰ Иницијатори оснивања фискултурног друштва „Црвена звезда“ били су Зоран Жујовић, Слободан Ћосић, Љубиша Секулић и Душко Богдановић, а њима су се придружили и бројни београдски спортисти – фудбалери Рајко Митић, Бранко Станковић, Коста Томашевић, кошаркаш Небојша Поповић, шахиста Светозар Глигорић и многи други. Они су заједно 4. марта 1945. у просторијама Државног института за фискултуру (ДИФ) у Београду основали клуб.⁶¹ Профолисана као клуб београдске и српске омладине, „Црвена звезда“ је врло брзо стекла огроман круг навијача и симпатизера. Најважнији разлог за рани успех клуба је био тај што се велика већина успешних и познатих београдских и српских спортиста учланила у „Црвену звезду“. Ако се погледа састав фудбалског тима „Црвене звезде“ из прве године постојања (Љубомир Ловрић, Бранко Станковић, Предраг Ђајић, Коста Томашевић, Рајко Митић и др.), може се закључити да је тим црвено-белих заправо био нека врста фудбалске репрезентације Београда. Такође, „Црвена звезда“ је врло брзо решила питање спортске опреме и игралишта – на коришћење јој је уступљен стадион „Југославије“ а спортску опрему је добила од уташених клу-

⁶⁰ Зоран Жујовић, „После конференције омладинаца спортиста“, *Омладинска недеља*, бр. 1 (1945), стр. 4.

⁶¹ *Црвена звезда 1945–1960*, Љубомир Вукадиновић, Љубомир Ловрић (ур.), Београд, 1960, стр. 9–11.

бова „Обилића“ и „Славије“.⁶² Поред стадиона, чланови „Црвене звезде“ су добили и простор на Малом Калемегдану, где се играла кошарка и одбојка и просторије на Ади Циганлији, које су припадале угашеном „Боб клубу“. „Црвена звезда“ је у првој години постојања остварила огромне успехе у скоро свим спортским гранама – учествовала је на републичким и државним првенствима у свим активним спортовима, или их је организовала, изнедрила је десетине државних репрезентативаца, успела је да окупи огромно чланство, које се мерило у хиљадама људи, организовала је кулурно-пропагандну и издавачку активност.⁶³ Успех „Црвене звезде“ је показао каква је била моћ масовних организација под контролом комуниста, али и то каквим су се средствима служили комунисти у руковођењу процесима друштвених трансформација. Примера ради, један од значајнијих чланова „Црвене звезде“ у самом почетку њеног деловања, први тренер фудбалског тима Светислав Глишовић је оставио сведочење у којем је веома негативно писао о организацији и функционисању клуба. За фудбалски тим „Црвене звезде“ је написао „да је био конфискован, као народна имовина“.⁶⁴ Глишовић пише како су фудбалери приступили клубу под присилом, како су их клупски функционери контролисали и прислушкивали, како су им испирали мозгове комунистичком пропагандом и како су терали играче да поткажују своје колеге спортисте - противнике комуниста.⁶⁵ Посебно је негативан став Глишовић изнео о Љубиши Секулићу, секретару клуба.

У јесен 1945. основан је и физкултурни клуб Југословенске армије. Корени овог спортског колектива су се налазили у спортским играма партизана током рата и револуције и у првом партизанском физкултурном друштву основаном у Топуском 1944. године. Међу високим официрима се током 1944. и почетком 1945. јавила идеја да је потребно основати један спортски клуб по угледу на совјетски „ЦДКА“, чији би чланови били искључиво војници и официри. Неформално друштво које је иницирало оснивање београдског „Партизана“ чинили су: Светозар Вукмановић Темпо, Коча Поповић, Пеко Дапчевић, Ратко Вујовић Чоче, Мијалко Тодоровић Плави, Владо Мађарић, Божо Шварц, Отмар

⁶² Исто.

⁶³ „Прва годишња скупштина Ф. Д. 'Црвена звезда'", *Физкултурна ревија*, бр. 2 (1945), стр. 4–5.

⁶⁴ АС, Збирка Светислава Глишовића (СГ), несређена грађа, куцани текст без наслова, стр. 1–2.

⁶⁵ Исто.

Креачић Култура, Бранко Шотра, Павле Јовићевић и др.⁶⁶ За команданта спортске формације при Централном дому Југословенске армије (ЦДЈА) одређен је млади Артур Такач, врхунски атлетичар.⁶⁷ Пошто је армијски клуб заkasнио са оснивањем и пошто су најбољи београдски спортисти већ били распоређени у „Металац“, „Раднички“ и „Црвену звезду“, армијци су морали доводити у Београд спортисте из других крајева земље. Међу онима који су служили редован војни рок нашао се велик број изванредних спортиста, па су тако у Београд дошли Глазер, Атанацковић, Чајковски, Чолић, Матекало, Рупник, Шваљек, Попеску, Палфи, Јаковетић, Шереш. За многе спортисте одлазак у Београд и у „Партизан“ није био ствар избора већ изричитог наређења.⁶⁸

Оно што је овим клубовима било заједничко, посебно „Црвеној звезди“ и „Партизану“, била је могућност да материјално награђују своје чланове који су постизали спортске успехе и да на тај начин у своје редове привлаче квалитетан спортски кадар. Ово се посебно односило на „Партизан“, који је располагао огромним армијским ресурсима, тако да су чланови овог физкултурног друштва углавном били фиктивно запослени у Централном дому Југословенске армије, хранили су се у официрским мензама и добијали на коришћење војне станове.⁶⁹ Ове привилегије су у време оскудица и глади биле готово невероватне. Повлаштени положај физкултурника у односу на остатак становништва и развијање нездравог ривалства, не између физкултурних друштава и њихових чланова, већ између различитих органа комунистичког апарата, чији се престиж, између осталог, мерио и успесима подређеног спортског колектива, био је у потпуности у супротности са прокламованим начелима развоја физкултуре у новој Југославији – аматеризму, масовности и кооперативности масовних организација у процесу изградње.⁷⁰

Новооснована физкултурна друштва широм земље су врло брзо преузела примат од старих радничких клубова. У новом политичком систему за старе клубове, макар они били и заслужне предратне радничке и левичарске организације, није било места, јер иза њих није стајала нека од масовних организација новог поретка. Физкултурна и спор-

⁶⁶ „Istorija kluba“, <http://www.partizan.rs> (приступљено 18. 6. 2015).

⁶⁷ Ljubiša Stavić, „Prodor na zapad“, <http://www.nin.co.rs/1999-12/16/10826.html> (приступљено 18. 6. 2015).

⁶⁸ Mile Kos, *Bobek: fudbal moj život*, Beograd, 1982, str. 16–20.

⁶⁹ Владимир Дедијер, *Изгубљена битка Ј. В. Стаљина*, Сарајево, 1969, стр. 218–222.

⁷⁰ Мирослав Креачић, *Спорт у Југославији*, Београд, 1950, стр. 13.

тска друштва која су у социјалистичкој Србији постала значајна била су устројена по једноставном принципу: организационо је иза њих морала стајати нека од масовних организација (синдикална, омладинска или нека друга), неки значајан привредни субјект (велико државно предузеће) или јединица локалне власти (општина, град, покрајина или република). Масовне организације, предузећа и јединице власти су обезбеђивале финансирање, које је било неопходно како би се створио компетитиван тим у неком од популарних спортова, а успеси у врхунском спорту су даље обезбеђивали подршку јавности, ширили базу симпатизера и потенцијалних чланова-аматера. Овакав систем је довео до неминовних конфронтација између различитих комунистичких органа власти, јер су се спортска ривалства преливала на сферу политике. Систем у спорту и физкултури који је током 1944. и 1945. створен током наредних година и деценија се делимично мењао, али је суштински задржао своје главне карактеристике.

Закључак

Крајем 1944. и почетком 1945. године, када је у Југославији упоредо са олобођењем од окупатора увођен и нови друштено-политички поредак, настаје прекретница у развоју модерног српског спорта. Спорт који је био резултат грађанског активизма и приватне иницијативе и који је, у складу са материјалним и другим могућностима, остваривао веома запажене резултате, и на домаћем и на међународном плану, био је нагло и насилно трансформисан по моделима карактеристичним за социјалистичка друштва. По совјетском моделу спорта, различите организације унутар система (полиција, војска, синдикати, омладинске организације, велика предузећа) прихватале су улогу организатора и финансијера појединих физкултурних друштава. Стара грађанска друштва су углавном расформирана, као носиоци „ретроградних буржујских и националистичких тенденција“. Велик број новоформираних спортских друштава и њихова разноликост, као и међусобна супротстављеност, требало је да омогуће љубитељима спорта слободу у избору омиљеног тима. Наравно, таква слобода је подразумевала да сви спортски клубови буду на званичној државној и партијској линији. Спортска друштва основана 1945. бројала су хиљаде чланова и стотине хиљада навијача и симпатизера. Упркос чињеници да је моделирање спорта на социјалистичким основама угушило многе успешне

клубове и да организација ван званичног система није била могућа, реформа је српском спорту донела много тога доброг. Пре свега, спорт је постао много масовнији јер је захваљујући материјалној подршци државе и друштвених организација велик број људи први пут почео да се аматерски бави спортом. Такође, систем физкултурних друштава се показао као изузетно успешан, јер је омогућио да велики и популарни спортови, попут фудбала, буду у оквиру једног друштва мотори који ће и мање и слабије развијене спортове вући напред. Коначно, решен је и статус спортиста, односно питање остваривања зараде од спортских такмичења. Чињеница је да је српски спорт какав данас познајемо резултат реформи из 1944. и 1945. године. У тај резултат спадају и врхунски успеси у појединим спортовима, несразмерни величини земље и улагањима у спорт.